

Skirtingų akademinų grupių požiūris į akademinų bibliotekų vaidmenis: mokslinių tyrimų sintezė

Simona Petraitytė

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų instituto doktorantė
Institute of Library and Information Science,
Faculty of Communication, Vilnius University,
Doctoral student
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius
Tel. +370 5 236 6109, faks. +370 5 236 6104
El. paštas: simona.petraityte@mb.vu.lt

Kasmet vis daugėja mokslininkų, tyrinėjančių akademinų bibliotekų transformacijas ir vaidmens pokyčius, susijusius su informacinėmis technologijomis, aukštojo mokslo kaita, mokslinės komunikacijos proceso naujovėmis ir kitais svarbiais procesais. Vaidmens sąvoka įvairiose publikacijose vartojama sinonimiškai funkcijai, vietai nusakyti, plačiau apima ir prasmės ar vertės reikšmes. Šiame straipsnyje laikomasi nuostatos, kad vaidmuo yra tam tikrų lūkesčių, kuriuos turi objekto išorinės aplinkos veikėjai, pildymas, arba tam tikras daugeliui veikėjų priimtinas bei savaime suprantamas scenarijus. Straipsnyje siekiama atspindėti keletą požiūrio taškų: atskleisti, kokius vaidmenis akademinėms bibliotekoms priskiria tos akademinės grupės, kurios daro tiesioginį poveikį šių bibliotekų strategijos ir politikos formavimui: universiteto administracija ir universiteto mokslininkai bei dėstytojai, ir kaip savo vaidmenį traktuoja pati akademinė biblioteka. Straipsnis paremtas pastarųjų metų tarptautiniuose žurnaluose paskelbtų mokslinių tyrimų sinteze.

Pagrindiniai žodžiai: akademinė biblioteka, vaidmuo, universiteto bendruomenė, strateginė partnerystė, mokslinė komunikacija.

Akademinės bibliotekos vaidmenį pastaruoju metu smarkiai veikia įvairūs aukštojo mokslo sistemos, mokslininkų informacinės elgsenos ir poreikių, aukštojo mokslo institucijų finansavimo ir valdymo modelių, informacinių technologijų plėtros pokyčiai ir kiti svarbūs išorinės aplinkos veiksniai. Tokioje sudėtingoje aplinkoje esanti akademinė biblioteka turi balansuoti tarp išgalėjusių tradicinių bei siekiamų įtvirtinti naujų vaidmens formų ir išlikti tinkama svarbiausioms akademinės bendruomenės grupėms: studentams, dėstyto-

jams, mokslininkams bei administracijai.

Akademinės bibliotekos yra aukštojo mokslo institucijų padaliniai, dėl to joms tiesioginę įtaką daro šios institucijos priimami finansiniai, strateginio planavimo ir kiti svarbūs sprendimai. Šiuo atveju vaidmuo gali būti suprantamas kaip nustatytas tam tikro elgesio lūkestis, kaip veikėjas turėtų elgtis. Svarbu yra tai, kas šį lūkestį kelia, pagal kieno reikalavimus yra elgiamasi, kas ir kaip konstruoja vaidmens formą ir turinį. Galima teigti, jog vaidmenys atspindi tam tikrą tipišką el-

gesį, būdingą konkrečiam veikėjui. Viena vertus, vaidmenis gali formuoti taisyklės ir nurodymai, kokio elgesio tikimasi iš veikėjo. Kita vertus, vaidmuo gali išsivystyti dėl nuolat kartojamų veikėjo veiksmų, kurie ilgainiui tampa objektyvia tikrove ir yra laikomi savaime suprantamais ir tapatinamais su konkrečiu vaidmeniu. Dėl to šiame straipsnyje laikomasi nuostatos, kad universiteto administracijos ir mokslinio bei pedagoginio personalo požiūris į akademinių bibliotekų atliekamą vaidmenį yra labai svarbus.

Straipsnio tikslas – atskleisti, kokius vaidmenis akademinės bibliotekoms priskiria tos akademinės grupės, kurios daro tiesioginį poveikį aukštosios mokyklos bibliotekų strategijos ir politikos formavimui, dalyvauja jas kuriančiuose organuose: universiteto administracija ir universiteto mokslininkai bei dėstytojai, ir kaip savo vaidmenį traktuoja pati akademinė biblioteka.

Straipsnyje siekiama atspindėti keletą požiūrio taškų: tai vaidmenys, kuriuos siūlo bibliotekų atstovai, ir mokslininkų bei universitetų administracijos požiūriai į bibliotekų vaidmenį. Taip siekiama išsiaiškinti, ar akademinių bibliotekų vaidmenys ir universiteto atstovų požiūriai į juos yra tapatūs, skiriasi ar konfliktuoja.

Tyrimo metodas: pastarųjų metų tarptautiniuose žurnaluose paskelbtų tyrimų sintezė.

Empirinių tyrimų (nuo 2005 m.) atranka buvo atlikta 2011 m. gegužės ir gruodžio mėnesiais, daugiausia remiantis „ISI Web of Knowledge“ bibliografinės duomenų bazės duomenimis: joje rasta didžiausia dalis mokslinių tyrimų. Paieška papildyta „Google Scholar“ sistemoje (ieškant viso teksto straipsnių), taip pat at-

rinktuose straipsniuose ieškant nuorodų į kitus susijusius tyrimus („sniego gniūžtės“ metodas).

Šiame straipsnyje sąvokos „tyrimas“ ir „publikacija, straipsnis“ vartojamos sinonimiškai, norint apibrėžti nagrinėjamų straipsnių autorių pozicijas, atvejo analizės ir aprašomus atliktus empirinius tyrimus.

Labiausiai akademinių bibliotekų vaidmuo tiriamas JAV autorių bei Europos šalių atstovų. Daugiausia išdėstoma bibliotekos pozicija. Universiteto administracijos bei mokslininkų (svarbiausių bibliotekai veikėjų motininėje institucijoje) požiūrį atspindinčių tyrimų gerokai mažiau. Jų rasta vos keletas, dėl to šio straipsnio išvadose daromos prielaidos yra labiau hipotetinio pobūdžio, joms patvirtinti ar paneigti planuojama atlikti platesnį tyrimą.

Mokslinių tyrimų atrankos kriterijai:

- Mokslinės literatūros paieška buvo atliekama tik anglų kalba, dėl to atrinktos publikacijos ne visiškai atspindi pasaulinį akademinės bibliotekos vaidmenį. Tačiau dėl bibliotekas jungiančių globalių tinklų ir įvairių tarptautiškumą skatinančių projektų daroma prielaida, kad akademinės bibliotekos daugelyje pasaulio šalių taiko panašias veiklos praktikas ir atlieka daugiau ar mažiau vienodus vaidmenis.
- Šiame straipsnyje remiamasi 29 moksliniais tyrimais. Tokią nedidelę imtį lėmė tai, kad atrinktos tik tos publikacijos, kuriose tiesiogiai nagrinėjamas akademinės bibliotekos vaidmuo motininės institucijos (t. y. universiteto) aplinkoje, svarstomi bibliotekų tinkamumo akademinėi bendruomenei klausimai ir pan. Atsisakyta publikacijų, kuriose tik

užsimenama apie vaidmenį, tačiau jis giliau neanalizuojamas, taip pat teorinių bei apžvalginių straipsnių (tokių publikacijų užfiksuota per 30). Kadangi šiame straipsnyje nagrinėjami tik moksliniuose žurnaluose paskelbti tyrimai, į paieškos lauką neįtrauktos publikacijos iš įvairių profesinių žurnalų.

- Straipsnyje nenagrinėjamos pagrindinių akademinės bibliotekos vartotojų – studentų – nuostatos bibliotekos atžvilgiu, nes studentų įtaka akademinė bibliotekų veikla reiškiasi kiek kitaip negu universitetų administracijos ar mokslininkų. Be to, studentų, kaip bibliotekos vartotojų, tyrimų yra labai daug ir jų požiūriui į bibliotekos vaidmenį atskleisti reikėtų atskiros analizės. Šis straipsnis yra atliekamo platesnio tyrimo, kuriame įtraukiamos visos akademinė bibliotekų auditorijos, dalis.
- Į tyrimų lauką neįtrauktos Lietuvos mokslininkų publikacijos. Nors Lietuvoje mokslininkų, tyrinėjančių akademinės bibliotekas, yra nemažai, tačiau konkrečių publikacijų, nagrinėjančių būtent akademinė bibliotekų vaidmenį universiteto aplinkoje, iki šiol nėra: universiteto struktūrinius ryšius ir bibliotekos vietą universitete iš dalies analizavo A. Glosienė ir I. Krivienė (2005); biblioteką kaip vieną iš akademinės paramos sistemų ir akademinė paslaugų minėjo B. Pociūtė (2005) ir T. Bulajeva (2005), bibliotekos reputacijos formavimą ir valdymą tyrė J. Konieczna (2011a; 2011b).

Akademinė bibliotekų vaidmuo

Akademinė bibliotekų vaidmuo dažniausiai išryškintas ir tiriamas publikacijose, kuriose nagrinėjami bibliotekų strateginiai veiksmai ir planavimas, santykiai su universiteto bendruomene, išitraukimas į bendrus projektus, taip pat informacinių technologijų aspektai, mokslinės komunikacijos procesai.

Biblioteka kaip motininė institucijos strateginė partnerė

Akademinė bibliotekos publikacijose dažnai aptariamos iš strateginės pusės, svarstomi bibliotekos ir universiteto, bibliotekos ir mokslininkų santykių klausimai, labai dažnai keliami diskusijai klausimai, ar biblioteka gali apskritai būti dialogo partnere, ar ji yra pasirengusi imtis labiau įtraukiančio vaidmens universiteto misijoje, ar šis išitraukimas labiau matomas kaip partnerio, ar kaip asistento ir padėjėjo (Campbell, Wesley, 2006). Tokiu būdu tarsi ieškoma bibliotekos veiklą įteisinančio pagrindo ir siekiama biblioteką pozicionuoti kaip lygiavertį partnerį. Šiaurės Kentukio universiteto bibliotekos surengtoje diskusijoje išryškėjo, kad akademinės bendruomenės apibendrinti ugdymo tikslai ir pačios bibliotekos atstovų tikslai stublinamai sutampa. Pasak straipsnio autorių (Campbell, Wesley, 2006, p. 98), *mes aiškiai matome bibliotekos potencialą tapti esminiu viso universiteto bendradarbiavimo katalizatoriumi. Dėl savo unikalios padėties tarp kitų universiteto padalinių ir dėl bibliotekos sugebėjimo jungti skirtingas disciplinas ir akademinis siekinius mes pasirengę paversti biblioteką energinga universiteto širdimi.*

Akademinėms bibliotekoms siūloma nauja pozicija, kai kolekcijų valdymo, katalogavimo ir technines paslaugas biblioteka imtųsi tik koordinuoti, o jas vykdytų tretieji dalyviai, tokiu būdu atsisakant tradicinių vaidmenų ir pabrėžiant naują, svarbesnę vietą motininės organizacijos struktūroje: *bibliotekos gali imtis platesnių institucinių vaidmenų – valdyti institucijos informacinę, infrastruktūrą (kuri gali apimti leidybą, informacinių technologijų ir transliavimo paslaugas) arba imtis didesnio vaidmens strateginėje komunikacijoje, pavyzdžiui, viešinti tyrimų ir mokymo rezultatus taip propaguojant instituciją <...>* (Greenstein, 2010, p. 125). Matyti, jog netiesiogiai siekiama įteisinti naujas vaidmens formas, kurios pakeistų tradicines ir nebe tokias tinkamas akademinėi bendruomenei. Šiuo atveju akademinės bibliotekos pačios turi būti aktyvios ir iš veiklų vykdytojų tapti veiklų koordinatorėmis, nepaisant išorinės aplinkos lūkesčių, kurie formuoja vaidmenį.

Šiek tiek skirtingas strategines pozicijas išreiškia Chiware (2010), kalbėdama apie technikos universitetų bibliotekos pozicijas Afrikoje ir kituose besivystančiuose regionuose. Veikiančios kitokioje kultūrinėje ir ekonominėje aplinkoje, universitetų bibliotekos prisiima daugybę vaidmenų ne tik universitete, bet ir už jo ribų. Nurodoma daug vaidmens formuluočių, kuriomis bandoma apibrėžti bibliotekos poziciją universitete, jai priskiriama daug funkcijų, kurias reikėtų plėsti. Matyti, kad vaidmuo daugiausia išreiškiamas siekiamybės leksika (t. y. modaliniais veiksmažodžiais ir jų junginiais): *biblioteka turi išlikti* (Chiware, 2010, p. 329); *bibliotekos turėtų pozicionuoti save techninės informacijos centrais, teikiančiais informacijos paslaugas, padedančias inovacijoms ir verslu-*

mui (Chiware, 2010, p. 399–400) ir pan. Šie pasakymai atspindi tam tikrą spaudimą tapti panašiam į kitas bibliotekas, perimti jų sėkmingai pritaikytas veiklos praktikas. Siekiama aktyviai dalyvauti biblioteką supančioje išorinėje aplinkoje: bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis bei pramonės atstovais laikomas vienu iš būdų lengviau susidoroti su įvairiais išoriniais spaudimais.

Lyginamos korporacijų ir akademinės bibliotekos parodant, kaip bibliotekos vaidmuo gali būti skirtingai suvokiamas, kaip šioje plotmėje funkcionuoja tradicijų ir aplinkos įtakos veiksniai: *korporacijų bibliotekų pavyzdys atskleidžia rizikos rimtumo laipsnį, jei akademinė biblioteka nesiima strateginių pokyčių* (Housewright, 2009, p. 268). Korporacijų bibliotekos, kurios nesugebėjo savo motininėms institucijoms įrodyti nuolatinio tinkamumo ir dinamiškumo, paprasčiausiai liaudavosi egzistavusios. Akademinės bibliotekos vaizduojamos kaip esančios lėtesnės kaitos, labiau tradiciškai statiškoje aplinkoje (kaip ir visa akademinė bendruomenė), kurioje yra mažiau vertinimo, įtampos, tačiau dėl to panaikinamas spaudimas, kuris labiau paskatintų imtis pokyčių. Kita vertus, teigiama, kad akademinė bibliotekų tikslai yra *sudėtingesni ir mažiau aiškūs negu tie, kurie vyrauja pelno siekiančiose organizacijose, dėl to akademinėms bibliotekoms tampa sunkiau nustatyti, kur link nukreipti savo jėgas ir kaip įvertinti savo sėkmę* (Housewright, 2009, p. 263).

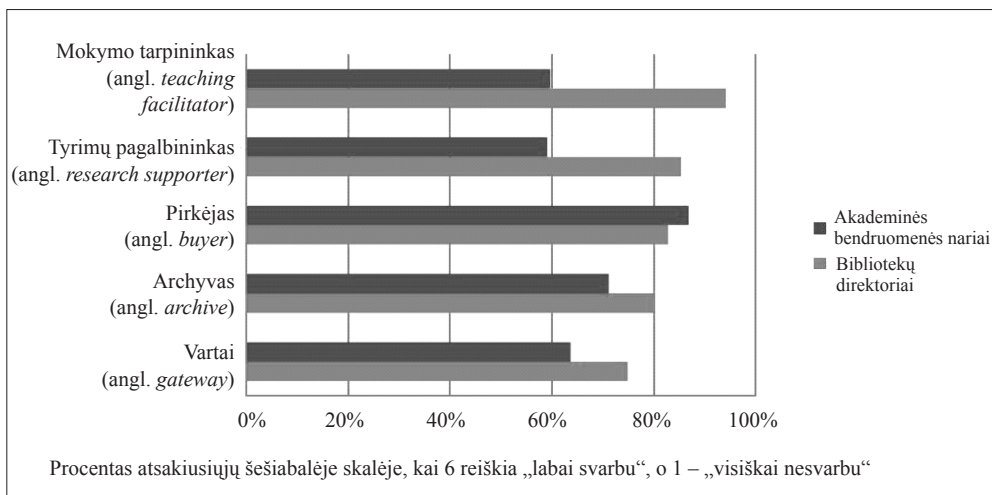
Įdomu tai, kad norėdamos sėkmingai egzistuoti ir patvirtinti savo vertę motininei organizacijai, korporacijų bibliotekos pačios *atsargiai renkasi savo vaidmenis* (Housewright, 2009, p. 261) ir atlieka aiškia vertę suteikiančias veiklas. Taigi,

atsisakoma nevertingų tradicinių vaidmenų ir imamasi funkcijų, kurios yra naudingesnės. Galima teigti, jog korporacijų bibliotekos veikia ne tokioje sudėtingoje aplinkoje ir dėl to yra lengviau keisti bei įtvirtinti naujas vaidmens formas, o akademinės bibliotekos yra labiau suvaržytos įvairių institucinių įtakų ir dėl to atsisakyti tradicinių vaidmenų, kurie laikomi savaime suprantamais, nėra taip paprasta. Tačiau matyti, jog akademinės bibliotekos imasi vis aktyvesnio savo naujų vaidmenų propagavimo.

S. McNicol (2005) akademinė bibliotekų strateginio planavimo tyrimo klausimus siejo su bibliotekos indėliu į institucinio planavimo procesą, taip pat siekė išsiaiškinti, kaip artimai bibliotekos tapatinasi su platesniais motininės organizacijos tikslais ir rezultatais, kaip yra komunikuojami bibliotekos tikslai ir veikla ir kaip tai galėtų būtų pagerinta. Prieita prie išvados, kad šiuo metu bibliotekos *jaučia ne tokį stiprų spaudimą įrodyti savo vertę ar atsiskaityti viršesniems vadovams už savo pasiekimus ar rezultatus* (McNicol, 2005, p. 507). Panašiai kaip ir Housewright (2009) požiūriu, čia taip pat teigiama, kad bibliotekos aukštojo mokslo organizacijose nesusiduria su tokiau pačiu spaudimu kaip tokios pačios bibliotekos kitose srityse (t. y. privačiame sektoriuje). Tačiau tvirtinama, jog dabar bibliotekos jau aktyvesnės bendrame planavimo procese: *didžioji dauguma bibliotekų direktorių įsitikinę esminiu faktu, kad bibliotekos turi būti matomos kaip aktyviai įsitraukusios į formalesnę planavimo procesą ir kad bibliotekų prioritetai turi būti susieti su institucijos tikslais* (McNicol, 2005, p. 507–508). Vadinas, akademinės bibliotekos, nors ir nesulaukdamos itin stipraus spaudimo iš išorės aplinkos, aktyviai

kuria veiklos strategijas ir įsiliesia į bendrų planų kūrimą, permąsto savo vaidmenį ir imasi jį pačios formuoti. Teigiama, kad *bibliotekai prasminga susitelkti prie tų savo motininės institucijos strateginio plano aspektų, į kuriuos ji gali daugiausia išitraukti ir bendradarbiauti* (McNicol, 2005, p. 504). Tuo tarsi parodoma, jog bibliotekai svarbu būti aktyviai, kad pelnytų palankų motininės organizacijos vertinimą.

Išsamioje danų mokslininkų studijoje (The Future of Research..., 2009) stengiasi atsakyti, kokius galimus vaidmenis gali prisiimti mokslinė biblioteka ir ar įmanoma sukurti žemėlapi, kuris padėtų bibliotekoms judėti į trokštamą ateitį. Išskirti trys pagrindiniai vaidmenys, kurių ateityje gali imtis mokslinė akademinė biblioteka. Pirmasis – tai mokymosi centras. Dėl vis didėjančio elektroninio mokymosi populiarumo ir įvairios medžiagos (dėstytojų konspektų, užduočių, užrašų, nuorodų ir t. t.) kaupimo internete kyla poreikis turėti kasdienį operatyvų pagalbininką ir šios medžiagos archyvarą. Antrasis vaidmuo – tai virtualus žinių centras, teikiantis paramą tyrėjams, nes *labai išaugus informacijai, prieinamai internete, ir ypač publikacijoms, didėja ir poreikis remti aktyviausias ir svarbiausias tyrimų sritis* (The Future of Research..., 2009, p. 27). Trečiasis – žinių sintezės katalizatorius, susijęs su žinių metalygmeniu. Svarbiausiu šioje srityje laikomas patvirtinimas (angl. *validation*), nes už bibliotekos ribų yra milžiniški kiekiai prieinamos informacijos, kurią identifikuoti ir suteikti metaduomenis turėtų būti bibliotekos užduotis. Šie trys vaidmenys mokslinėms bibliotekoms tik idealiai atveju gali būti atskirti, nes realiai biblioteka tenkina įvairių vartotojų poreikius, o šie ir lemia, kokius vaidmenis biblioteka pri-

Pav. Akademinės bendruomenės ir bibliotekų direktorių atsakymai į klausimą „Kiek Jums svarbu, kad Jūsų koledžo ar universiteto biblioteka teiktų kiekvieną iš šių funkcijų? (Long, Schonfeld, 2010)

siims. Matyti, kad bibliotekos vaidmenys daugialypiai, susiję su skirtingais išorės veikėjais ir jų lūkesčiais. Pagal tai biblioteka brėžia ir savo galimų vaidmenų žemėlapi, norėdama išlikti tinkama savo vartotojų grupėms.

2010 m. buvo atlikta bibliotekų direktorių apklausa (Long, Schonfeld, 2010), siekiant išsiaiškinti bibliotekų strategines kryptis ir planus, taip pat direktorių požiūrį į paslaugų pasiūlą ir fondus. Paaiškėjo, kad tarp bibliotekų direktorių prioritetų bei universiteto bendruomenės požiūrio (kuris buvo tyrinėtas 2003, 2006 ir 2009 m. tos pačios kompanijos „Ithaka“) į bibliotekos vaidmenį ryškėja reikšmingų skirtumų. Viena vertus, bibliotekos vis rečiau pasirenkamos kaip pradinis taškas literatūros paieškai ar tyrimams, kita vertus, bibliotekos prisiimtas svarbiausias vaidmuo – informacinio raštingumo ugdymas – nėra taip labai vertinamas pačios akademinės bendruomenės. Šis neatitikimas akcentuo-

jamas keliose „Ithaka“ studijose – akademinės bendruomenės 2010 m. apklausoje (Housewright, Schonfeld, 2010) ir bibliotekų direktorių apklausoje (Long, Schonfeld, 2010). Pasak autorių, minėtas neatitikimas *atspindi plačiai diskutuojamas baimes, kad akademinės bibliotekos tampa vis mažiau relevančios savo vartotojams* (Long, Schonfeld, 2010, p. 7).

Diagramoje matyti, kiek svarbūs pagrindiniai bibliotekos vaidmenys šioms institucijos grupėms.

Mokymo ir pagalbos atliekant tyrimus vaidmenis direktoriai išskiria kaip svarbiausius, o akademinė bendruomenė (įvairūs padaliniai) prioritetą teikia *pirkėjo* ir *archyvo* vaidmenims, kurie aiškinami taip:

1. *Biblioteka moka už išteklius, kurių reikia padalinių nariams, nuo akademinė žurnalų, knygų iki elektroninių duomenų bazių („pirkėjas“);*

2. *Biblioteka yra kaip išteklių talpykla, kitaip tariant, ji archyvuoja, saugo ir prižiūri išteklius („archyvas“)* (Long, Schonfeld, 2010, p. 12).

Tokie tyrimo rezultatai perša išvadą, kad dėl akademinės bibliotekos vaidmenų svarbos nėra vienos pozicijos, skirtingų padalinių požiūris nesutampa. Šis neatitikimas gali būti netinkamo bibliotekos strategijos komunikavimo rezultatas arba apskritai komunikacijos tarp institucijos padalinių trūkumo problema, nes biblioteka neatitinka išorinės aplinkos veikėjų lūkesčių. Toks požiūrių skirtumas gali būti kliūtis bibliotekai sėkmingai veikti ir siekti legitimumo.

Biblioteka kaip bendrų akademinųjų projektų dalyvė

Vienas iš svarbių strateginių akademinės bibliotekos tikslų yra palaikyti gerus santykius su akademinė bendruomene, įsitraukti į bendrus akademinis projektus, juos inicijuoti ir koordinuoti.

Iš straipsnių apžvalgos matyti, kad biblioteka šioje srityje atlieka gana aktyvų vaidmenį, siūlydama akademinėi bendruomenei naujoviškas paslaugas, pagalbą dėstant ir vykdant mokslinius tyrimus. Nemažai kalbama apie tarsi atgimusį teminio bibliotekininko arba bibliotekininko tarpininko vaidmenį, kuris nėra naujas, o rutuliojasi iš tradicinio teminio bibliotekininko ir fakultetų bibliotekų darbuotojų vaidmens. *Šiuo metu tas vaidmuo platesnis, apima stipresnį įsitraukimą ir bendradarbiavimą su akademinė bendruomene ir tiesioginį dalyvavimą universiteto mokymo bei tyrimų programose* (Rodwell, Fairbairn, 2008). Matyti, kad tradicinį vaidmenį, kuris gerai pažįstamas akademinėi bendruomenei, stengiamasi pakeisti ir

išplėsti, kad atitiktų pasikeitusius išorinės aplinkos veikėjų lūkesčius. Kita vertus, autoriai kelia klausimą, kiek pačiai akademinėi bendruomenei reikalingas toks bibliotekininko tarpininko vaidmuo: *yra labai mažai straipsnių, nagrinėjančių, kaip akademinė bendruomenė vertina bibliotekininkus tarpininkus ir jų darbą, taip pat nėra pakankamai literatūros nustatyti, kad akademikai norėtų bendradarbiauti su bibliotekomis* (Rodwell, Fairbairn, 2008, p. 122). Vadinasi, jau minėtas skirtumas tarp siūlomo vaidmens ir akademinės bendruomenės lūkesčių ryškėja, nors biblioteka ir stengiasi aktyviai įsitraukti į bendras universitetines programas, atitikti vartotojų poreikius. Tačiau galima daryti prielaidą, kad dažnai bibliotekos pozicija propaguojama neatsižvelgiant į akademinės bendruomenės požiūrį ir jų lūkesčius dėl bibliotekos veiklos.

Kartu su aktyvumu keičiasi ir akademinųjų bibliotekų veiklos pobūdis. Akcentuojama būtinybė bibliotekoms siūlyti naujoves akademinėms bendruomenėms (Gilman, Kunkel, 2010). Kaip pavyzdį autoriai pateikia Oregono Pacific universiteto bibliotekos iniciatyva sukurtą ir kuruojamą bendrą vikio erdvę mokslininkų bendradarbiavimui, tyrimų viešinimui ir diskusijoms. Tokiu būdu biblioteka praplečia savo vaidmenį ir atveria duris naujiems bendradarbiavimo projektams. Taip ji transformuojama *iš kaupėjos į kūrėją, iš pasyvios į visur prasismelkiančią* (Gilman, Kunkel, 2010, p. 22). Tokią kaitą galima traktuoti arba kaip institucinę, kai iš esmės kinta bibliotekos vaidmenys – nuo saugojimo link kūrybiškumo, arba kaip dar vieno naujo vaidmens atsiradimą ir pastangas jį institucionalizuoti akademinėje struktūroje.

Akademinės bibliotekos taip pat laikomos iniciatyviu informacinių technologijų naudojimo ir pritaikymo veikėju, universitete dažnai pirmaujančiu ir inovatyviu partneriu. Kelios atvejų analizės (Gu, 2010; Wilson, McCarthy, 2010) leidžia susidaryti vaizdą, kad ten, kur kalbama apie naujas technologijas ir su jomis susijusias paslaugas akademinėi bendruomenei, ten biblioteka pirmauja ir dažnai imasi lyderio vaidmens. Pavyzdžiui, nagrinėjant nešiojamųjų kompiuterių skolinimo paslaugos universitete plėtrą ir veikimą, Sakramento universiteto (Kalifornijos valstija, JAV) biblioteka yra svarbi partnerė, nes sėkmingai taiko naujoves ir modernias technologijas, kad patenkintų besikeičiančius savo vartotojų poreikius, taip pat teigiama, kad *biblioteka jau turi daug patirties nešiojamųjų kompiuterių automatinio išdavimo srityje* (Gu, 2010, p. 7), dėl to imasi lyderio vaidmens.

Aptariama Ryersono universiteto bibliotekos patirtis diegiant programėles, pritaikytas naudotis bibliotekos paslaugomis mobiliuosiuose telefonuose (Wilson, McCarthy, 2010). Buvo atliktos kelios apklausos siekiant sužinoti šių paslaugų reikalingumą ir naudojimąsi jomis bėgant laikui. Taip pat buvo aptarta universiteto patirtis diegiant mobiliąsias paslaugas. Bibliotekos pavyzdys rodo, kaip *plėtodamos atsirandančių technologijų naudojimo kompetenciją, bibliotekos gali skatinti partnerystę su kitomis akademinės bendruomenės grupėmis ir imtis lyderio vaidmens teikdamos aktualias paslaugas studentams* (Wilson, McCarthy, 2010, p. 214). Lyderio ir iniciatoriaus pozicija bibliotekai leidžia tarsi užbėgti už akių akademinės bendruomenės lūkesčiams ir pačiai jiems daryti įtaką.

Ch. Schwartzas (2007) akademinėms bibliotekoms siūlo naują, netipišką bendradarbiavimo su kitais akademiniais padaliniais būdą – įsitraukti į studijų programų peržiūrėjimo (patikrinimo, angl. *review*) procesą ir taip spręsti mokslinių išteklių kolekcijos formavimo problemas: *Programų peržiūrėjimu nesiekama iš karto aprūpinti akademinis padalinius naujais ištekliais. Tai labiau daroma norint palyginti ir planuoti kitus finansinius metus. Tačiau bet koks programų peržiūrėjimas turi būti logiškumo, o ne tik tinkamumo klausimas* (Schwartz, 2007, p. 241). Šiuo atveju bibliotekai svarbu nelikti nuošalyje, nes tik dėmesio centre esantys ir aktyviai akademinuose procesuose dalyvaujantys padaliniai gali geriau išgyventi sunkiomis finansinėmis sąlygomis. Dėl to Ch. Schwartzas teigia, kad tipinis bibliotekos ir akademinų padalinių santykis, t. y. trumpi netikėti susitikimai dėl išylančių konkrečių klausimų, yra netinkama strategija, kad biblioteka įgytų platų supratimą apie mokslinių tyrimų poreikius: *Žinių problemai spręsti reikalinga strategija, kaip pagerinti diskusijas [tarp bibliotekos ir kitų padalinių]* (Schwartz, 2007, p. 241–242). Autorius iš dalies sukonstruoja politinę strategiją, kaip likti dėmesio centre – modeliuojant savo vaidmenį daugiau ar mažiau savarankiškai ir patiems siūlant tam tikrus lūkesčius, kuriuos galėtų tenkinti.

Matyti, kad akademinės bibliotekos santykį su motinine institucija vieni autoriai laiko pavyzdiniu (kaip antai lyderiavimą IT srityje), kiti išryškina nepakankamo ir fragmentuoto bendravimo ir bendradarbiavimo problemą. Vis dėlto aiškiai propaguojama pozicija, kad akademinė biblioteka turi plėtoti nuoseklią ir aktyvią diskusijų strategiją, jeigu nenori likti universiteto reikalų pakraštyje.

Biblioteka kaip leidėja ir mokslinės komunikacijos proceso lyderė

Vienas svarbiausių akademinėjų bibliotekų uždavinių – būti aktyvia mokslinės komunikacijos proceso dalyve. Iš publikacijų analizės aiškėja, kad akademinė bibliotekai šioje srityje vis dažniau priskiriami mokslinių duomenų saugotojos ir skleidėjos bei institucinės leidėjos vaidmenys.

Populiarėjantį bibliotekos kaip leidėjos vaidmenį nagrinėja ne vienas autorius. Akademinės bibliotekos prisiimta leidybos funkcija nėra traktuojama kaip visiškai nauja, ji laikoma svarbia bibliotekos pagrindinės misijos dalimi (Thomas, 2006), o dar labiau ėmė populiarėti po nepavykusių ar nepasiteisusių institucinių ir teminių talpyklų iniciatyvų (Xia, 2009). Leidėjos funkcijų biblioteka imasi ne tik šiuo metu – ji matoma kaip aktyvi leidybos dalyvė ir ateities scenarijuose (Carpenter et al., 2011).

Carpenter et al. (2011) nagrinėja akademinėjų bibliotekų ateities vaidmenis mokslinės komunikacijos procese ir tiria 20 Amerikos mokslinių bibliotekų (ARL) direktorių nuostatas į bibliotekų ateitį 2025 metais. Scenarijų kūrimas, pasak autorių, gali padėti bibliotekų direktoriams geriau rengtis ateities strateginei partnerystei su motinine institucija bei suinteresuotųjų grupėmis, sėkmingiau pozicionuoti savo paslaugas mokslinės komunikacijos procese. Kita vertus, scenarijų kūrimas iš dalies gali atskleisti šiuo metu įsitvirtinusias institucionalizuotas praktikas, kurios laikomos savaime suprantamomis ir daro įtaką prognozėms, jog ateityje taip pat išliks vienas ar kitas vaidmuo.

Tyrimo metu buvo išskirti keturi galimi bibliotekų scenarijai: pirmajame – dauguma aplinkybių išlieka tos pačios ir biblio-

teka išlaiko savo *status quo* padėtį; antrajame – biblioteka įkuria specialią tarnybą mokslinei komunikacijai; trečiajame – biblioteka padeda akademinėi bendruomenei ir studentų tyrimams, taip pat bendradarbiauja su įvairių disciplinų atstovais; ketvirtasis scenarijus nurodo, kad biblioteka tampa akademinės bendruomenės leidybos centru (Carpenter et al., 2011). Būtent trečiasis ir ketvirtasis scenarijai sulaukė daugiausia – atitinkamai 60 ir 65 procentų bibliotekų direktorių pritarimo. Tai leidžia teigti, kad akademinė biblioteka ir ateityje matoma kaip aktyvi mokslinės komunikacijos proceso dalyvė, inicijuojanti leidybos ir bendradarbiavimo su kitais motininės organizacijos padaliniais projektus.

Kiti autoriai taip pat išryškina akademinės leidybos nišą, kurią užima arba turėtų užimti bibliotekos. Thomas (2006) pristato elektroninę leidybą, kurią kuruoja Kornelio universiteto bibliotekos inovatyvios leidybos centras (angl. *Library's Center for Innovative Publishing*). Šis centras – tai lyg mokslinės leidybos paramos struktūra, kuri suteikia atviros prieigos talpyklą (arXiv), interneto serverių paslaugas bei turinio valdymo įrankius (DPubS) tam, kad ir *kitos institucijos (bibliotekos, mokslinės draugijos, spaustuvės) išitrauktų į panašias veiklas ir taip būtų didinama mokslo sklaida bei mažinamos prieigos kliūtys* (Thomas, 2006, p. 563).

Xia (2009) daugiau dėmesio skiria mokslinių žurnalų leidybai, kuri turėtų būti orientuota ne į atskirų disciplinų, bet daugiau į institucijos mastą. Teigiama, kad naujasis mokslinės komunikacijos modelis gali suteikti daugiau privalumų negu tradicinis leidybos modelis: *tai atvira prieiga skaitytojams (per bibliotekos interneto svetainę), nebrangus serverių išlaikymas*

(nors bibliotekos ir turi mokėti už serverių paslaugas) ir patogus valdymas (biblioteka – partnerė toje pačioje institucijoje) (Xia, 2009, p. 373). Harboe-Ree (2007) aptaria Australijos mokslinių bibliotekų patirtį perimant leidėjos vaidmenį, kuris tampa vis platesnis, išeinantis už universiteto ribų. Teigiama, kad *tai yra galimybė ieškoti naujų būdų naudotis naujosiomis technologijomis, permašyti intelektinės nuosavybės praktiką ir politiką ar apibrėžti akademinės bibliotekos vaidmenį radikaliai kitaip* (Harboe-Ree, 2007, p. 23). Iš šių publikacijų aiškiai matyti, kad ieškoma, kaip „ištrūkti“ iš tradicinių vaidmenų ir pasiūlyti akademinėms bendruomenėms naujus vaidmenis arba naujas jų formas. Vadinas, arba tradiciniai vaidmenys nebeatitinka vis naujai keliamų lūkesčių, arba bibliotekos pačios aktyviai imasi tuos lūkesčius formuoti.

Park ir Shim (2011) akademinės bibliotekos leidybos paslaugas tyrė pagal keturias pagrindines mokslinės komunikacijos funkcijas: registravimo, archyvavimo, sertifikavimo ir žinojimo (angl. *awareness*). Išsiaiškinta, kad pagal šias funkcijas JAV bibliotekos teikia atitinkamas paslaugas ir laiko savo leidybos paslaugas mokslinės komunikacijos proceso dalimi: registravimo funkciją atspindėjo leidybos, intelektinės nuosavybės ir licencijavimo paslaugos; archyvavimas išryškėjo skaitmeninimo ir talpyklų paslaugose; sertifikavimo funkciją atliko ekspertų vertinimo, autorių teisių konsultacijų bei pagalbos tyrimams paslaugos, o žinojimą atspindėjo žinių dalijimosi platformos, paieškos pagalbos paslaugos. Pasak autorių, *išlaikyti bibliotekos leidybos paslaugas yra sunku. Bibliotekos turėtų nuolat taikyti savo leidybos paslaugas įvairioms vartotojų grupėms* (Park,

Shim, 2011, p. 80). Galima daryti išvadą, jog biblioteka leidybos ir mokslinės komunikacijos srityse siekia užimti eksperto ir specialisto poziciją, o ne tik tarpininko ir padėjėjo. Toks būdas leistų įteisinti bibliotekos ekspertines žinias ir institucionaliizuoti šį vaidmenį.

Biblioteka kaip mokslinių duomenų saugotoja ir skleidėja

Nauja akademinė bibliotekų niša mokslinės komunikacijos procese – mokslinių duomenų saugojimas ir sklaida – vis dažniau traktuojama kaip neatsiejama ateities bibliotekos vaidmens dalis ir nauja institucinių ar teminių talpyklų rūšis. Moksliniais duomenimis dažniausiai laikoma įvairi netekstinė medžiaga, statistinių ar skaitinių duomenų rinkiniai, taip pat garso, vaizdo, specialūs duomenys (genomai, cheminiai junginiai, biologinės sudėtinės medžiagos) ir kita (Nicholson, Bennett, 2011).

Šalia publikuotų mokslinių tyrimų rezultatų sklaidos, kuria bibliotekos sėkmingai užsiima jau dešimtmečius, teigiama, jog norėdama propaguoti „atvirąjį mokslą“ (angl. *open science*) biblioteka privalo imtis ir mokslinių duomenų ilgalaikio saugojimo bei prieigos veiksmų. Ogburn (2010) teigimu, bibliotekos turi remti kibernetinę infrastruktūrą, mokydamas akademinę bendruomenę duomenų saugojimo praktikos, ginant jų teises ir veiklą, taip skatinant atvirojo mokslo vystymąsi ir tvarumą. Neabejojama, kad šiam vaidmeniui prireiks įvairių bendradarbiavimo iniciatyvų, naujų žinių vadybininko pareigybių bibliotekose, dabartinių gebėjimų plėtros ir, pasak Ogburn, *prisiimti naują atsakomybę, tikėtina, be papildomo finansavimo* (Ogburn, 2010, p. 244). Matyti, jog šis naujas vaidmuo labai susijęs su profesionalizacija – naujų

pareigų kūrimu ir jų įtvirtinimu tam tikroje profesijoje ar aplinkoje.

S. MacDonaldas ir L. Martinez-Uribe (2010), kaip pavyzdį pateikdami Edinburgo bei Oksfordo universitetų duomenų talpyklų iniciatyvas, taip pat pabrėžia, kad duomenų talpyklos sėkmei reikia ne tik *vystyti techninę infrastruktūrą, bet ir daug kitų institucinių paslaugų* (MacDonald, Martinez-Uribe, 2010, p. 14). Šioms talpyklų iniciatyvoms įgyvendinti būtina suderinti daugelio veikėjų pastangas: akademikų, informacinių technologijų taikymo centrų, bibliotekų ir kt.

Be duomenų išsaugojimo, svarbu suteikti atvirą prieigą, užtikrinančią duomenų sklaidą tarp akademinėse bendruomenių. S. Nicholsono ir T. Bennetto atliktas disertacijų turinio analizės tyrimas buvo skirtas išsiaiškinti, ar yra prieinamas jose naudotų duomenų masyvas ir ar būtų galimybė tuos duomenis iš naujo panaudoti kitiems tyrimams. Pasak autorių, duomenų sklaida ir dalijimasis (angl. *data sharing*) pastaruoju metu vis svarbesni, nes mokslininkai vykdo įvairius finansuojamus projektus, kurių sąlygos dažnai reikalauja saugoti duomenis ir juos laikyti atvirai prieinamus (Nicholson, Bennett, 2011). Šiame procese išvelgiama bibliotekų *galimybė populiarinti ir suvienodinti duomenų dalijimosi įpročius, galbūt koordinuojant duomenų valdymo gaires ar tarpininkaujant tarp tyrėjų ir institucinių talpyklų* <...> (Nicholson, Bennett, 2011, p. 513).

Iš to matyti, kad biblioteka siūlo savo kaip tarpininkės paslaugas ir ekspertines žinias, ieškodama būdų įteisinti naują vaidmenį. Aktyviai dalyvaudama mokslinės komunikacijos procese, biblioteka prisiima vis daugiau pareigų ir atsakomybės, nors aptarti tyrimai konkrečių išori-

nės aplinkos veikėjų lūkesčių nefiksuoja. Pastaraisiais metais didžiausias dėmesys krypta į bibliotekos kaip leidėjos ir kaip mokslinių duomenų saugotojos bei skleidėjos vaidmenis. Šiose srityse biblioteka užima lyderio poziciją, tačiau viena pati negali sėkmingai susitvarkyti su sudėtingu mokslinės komunikacijos mechanizmu. Dėl to išreiškiamas įvairių akademinės bendruomenės veikėjų bendradarbiavimo ir tarpusavio sutarimo poreikis.

Universiteto administracijos požiūris į akademinės bibliotekos vaidmenį

Vis dėlto nedaug mokslinėje literatūroje atsižvelgiama į akademinės bendruomenės narius ir jų požiūrį į bibliotekos vaidmenį. Mažai dėmesio skiriama universiteto administracijos, kaip svarbaus bibliotekos institucinės aplinkos veikėjo, požiūriui. Kone vienintelis naujesnis tyrimas, įtraukiantis ir šį universiteto valdymo padalinį, buvo atliktas JAV 2010 m. siekiant išsiaiškinti, kaip administracija vertina bibliotekas ir kokią ateitį joms prognozuoja. Apklausoje remtasi provokuojančiais teiginiais apie bibliotekų ateitį. Paaiškėjo, kad apskritai respondentai buvo linkę sutikti, jog *bibliotekos vaidmuo buvo svarbus stiprinant akademinę bendruomenę, remiant studentų ir mokslininkų tyrimus ir suteikiant mokymosi vietą* (Fister, 2010, p. 26). Kita vertus, respondentai pasirodė mažiau įsitikinę, jog bibliotekos būtų itin svarbios *padedant gauti paramą mokslinių tyrimų dotacijoms, siūlant paslaugas ir kultūrinius renginius vietos bendruomenėms arba pritraukiant rėmėjus* (Fister, 2010, p. 26). Aiškiai matyti, kad administracijai artimesnės tradicinės bibliotekos funkcijos – pagalba mokymuisi ir tyri-

mams, nes jos per ilgą laiką tapo savaime suprantamos ir tvirtai institucionalizavosi veikėjų sąmonėje. O štai nauji vaidmenys (bendradarbiavimas dėl rėmėjų ir kultūrinių renginių sklaida) nėra tokie įprasti ir gali būti, kad jie dar nesulaukė visiško patvirtinimo. Administracijos požiūris į biblioteką yra itin svarbus bibliotekai rengiant strateginius planus ir bendradarbiaujant su akademinė bendruomene. Tai patvirtina ir respondentų teiginys, kad bibliotekų direktoriai *turėtų tvirčiau kovoti už savo bibliotekas, būti pasirengę pateikti įrodymus dėl norimo finansavimo* (Fister, 2010, p. 26).

2007 m. taip pat buvo atliktas tyrimas, norint išsiaiškinti įvairių JAV koledžų bei universitetų administracijos vadovų požiūrį į jų institucijos biblioteką: ko yra tikimasi iš bibliotekos ir bibliotekininkų bei kaip vertinamas bibliotekos finansavimas (Estabrook, 2007). Paašškėjo, kad institucijų prorektorai bei administracijos vadovai nori gerų bibliotekų – jie kokybišką biblioteką sieja su akreditacijos, akademinės sėkmės sąvokomis bei akademinės bendruomenės pasitenkinimu. Taip pat norima, kad biblioteka būtų pagrindinė akademinės bendruomenės dalis. Pasak vieno iš respondentų, *biblioteka turi būti dinamiška, visada einanti dešimt žingsnių priekyje, tai yra geriausias būdas palaikyti iniciatyvumą* (Estabrook, 2007, p. 2).

Universiteto administracija yra viena iš svarbiausių bibliotekos politinių ir ekonominių grandžių, dėl to jos požiūris į biblioteką itin reikšmingas. Minėti tyrimai parodė, jog bibliotekai administracija skiria svarbią vietą universiteto struktūroje, o tai labai svarbu siekiant įrodyti savo vertę ir užsitikrinti tinkamą finansinę paramą.

Universiteto mokslininkų požiūris į akademinės bibliotekos vaidmenį

Šiek tiek daugiau tyrimų skirta universitetų mokslininkų ir dėstytojų požiūriui į bibliotekų teikiamų paslaugų naudingumą išsiaiškinti. Dažniausiai tirama, kaip keičiasi naudojimas bibliotekos paslaugomis išgalint interneto prieigai.

Kutztown universiteto mokslininkų fokusuotos grupės tyrimas (Weber, Flatley, 2006) parodė, kad, jų požiūriu, biblioteka atitinka studentų informacinius poreikius, tačiau ne pačių mokslininkų. Tyrimu siekiama išsiaiškinti, ar biblioteka yra naudinga, kodėl ar kodėl nenaudinga, kur mokslininkai kreipiasi dėl savo profesinių informacijos poreikių ir kokį vaidmenį jie skiria bibliotekai akademinėje aplinkoje interneto laikais. Nors šie klausimai turėjo padėti išsiaiškinti bibliotekos paslaugų naudą, tačiau buvo atsisakyta kaip „paslauga“ traktuoti knygų, periodinių leidinių ir kitų dokumentų išsigijimą, tuo apribojant tyrimo rezultatus.

Ispanijos tikslųjų, gamtos bei sveikatos mokslų mokslininkų naudojimosi bibliotekos paslaugomis tyrimas (Pinto, 2010) išryškino prieštaringas išvadas. Viena vertus, mokslininkai ypač domisi elektroninių žurnalų ir kitų dokumentų kolekcijos didėjimu ir daugelio leidinių skaitmeninimu, suteikiančiu didesnę prieigos galimybę, taip pat svarbiomis laikomos informacija ir bibliografinės nuorodos, susijusios su mokslininkų tyrimais. Kita vertus, mažai susidomėjimo sulaukė *informacijos ieškos gebėjimų lavinimas (informacinis raštingumas) ar informacija, susijusi su kitomis tyrimų grupėmis, projektais ar konferencijomis mokslininkų tyrimų srityje* (Pinto, 2010, p. 223). Kaip ir universiteto administracija, mokslininkai linkę palan-

kiau pripažinti tradiciškesnius bibliotekos vaidmenis ir įtariau vertina, jų nuomone, netipiškus bibliotekos vaidmenis.

Panašų tyrimą atliko B. M. Hemingeris ir kt. (2007), nagrinėję Šiaurės Karolinos universiteto medicinos srities mokslininkų informacinės elgsenos pokytį, nulemtą elektroninės informacijos ir komunikacijos plėtros. Nustatyta, kad labai padažnėjo naudojimas elektroniniais ir interneto ištekliais, kartu gerokai sumažėjo fizinių apsilankymų bibliotekoje skaičius. P. Genoni, H. Merrick ir M. Willson (2006) priėjo prie tos pačios išvados, kad mokslininkai dažniau naudojami bibliotekos paslaugomis nuo interneto ir elektroninių bibliotekos paslaugų atsiradimo. Dėl to siūloma bibliotekoms imtis naujo vaidmens – visaverčio mokslinės bendruomenės partnerio ir nario, kuris remia ir stiprina tyrimus teikdamas e. tyrimų raštingumo mokymus: kaip sukurti asmenines interneto svetaines, vystyti ir prižiūrėti talpyklas, valdyti vis augančią pilkosios literatūros (angl. *grey literature*) masę ir kt. (Genoni, Merrick, Willson, 2006). Šiuo atveju aiškiai matyti, kaip pasikeitus naudojimosi biblioteka įpročiams stengiamasi konstruoti ir naują vaidmens formą ir taip atitikti įvairių vartotojų grupių lūkesčius. Tačiau kyla klausimas, ar tie lūkesčiai yra pakankamai išsiaiškinami, ar nebandoma akla formuoti naujo vaidmens.

K. Lage, B. Losoff ir J. Manessas (2011) tyrė Kolorado Boulder universiteto mokslininkų imlumą (angl. *receptivity*) duomenų saugojimui kaip galimai bibliotekos paslaugai. Imlumas straipsnyje suprantamas kaip asmenų sugebėjimas greitai suprasti ir priimti naujas idėjas, sumanymus. Autoriai atliko originalų tyrimą: jie apklausė 26 mokslininkus ir suformavo 8 fiktyvius asmenybės tipus (angl. *persona*), atspindinčius susumuotus responden-

tų požymius ir savybes. Šie nustatyti tipai, ar personažai, gali būti naudojami siekiant strateginio bendradarbiavimo su suinteresuotomis akademinės bendruomenės grupėmis, kartu kuriant mokslinių duomenų valdymo iniciatyvas. Iš tyrimo paaiškėjo, kad daugelis respondentų domisi bibliotekos vaidmeniu duomenų saugojimo srityje, *jei tie duomenys būtų lengvai prieinami ir jei mokslininkai galėtų patys kontroliuoti, kam suteikti prieigą prie duomenų. Nesudėtingas tokios talpyklos naudojimas buvo dažniausiai minimas respondentų reikalavimas* (Lage, Losoff, Maness, 2011, p. 922). Taigi mokslininkai kelia tam tikrus reikalavimus, kuriuos jau galima suvokti kaip lūkesčius ir spaudimą bibliotekai imtis konkretaus vaidmens (šiuo atveju – duomenų saugotojos).

Vis dėlto matyti, kad vienodos akademinės bendruomenės – mokslininkų ir dėstytojų – nuomonės dėl bibliotekos vaidmens nėra. Vieni tyrimai atskleidė, kad šios grupės požiūris į biblioteką yra tradicinis – labiau kaip į prieigos, informacijos ir šaltinių tiekėją, o ne kaip mokytoją, instruktorę ar švietėją. Kiti tyrimai parodė, jog akademinę biblioteką norima matyti atliekančią ir pastaruosius vaidmenis. Ši sudėtinga išorinė aplinka gali sukelti vaidmenų konfliktus, kuriuos spręsti akademinė biblioteka pajėgi tik bendradarbiaudama su pagrindinėmis vartotojų grupėmis ir nuolat tirdama jų lūkesčius.

Išvados

Šio straipsnio struktūra (empiriniai tyrimai, suskirstyti pagal akademinį grupių požiūrio taškus) leidžia įžvelgti tam tikrą akademinį bibliotekų vaidmenų konfliktą. Atskirai aptarus bibliotekos atstovų, universitetų administracijos ir mokslininkų bei dėstytojų požiūrį į akademinės bibliotekos

vaidmenį, išryškėjo tam tikrų skirtumų. Šie skirtumai atspindi galimą pagrindinių veikėjų nesuskalbėjimą ir lūkesčių neišsiaiškinimą, tai galėtų būti ir skirtingų institucinių aplinkų įtakos rezultatas.

Akademinės bibliotekos vis dažniau susiduria su įvairaus pobūdžio vis stiprėjančiu spaudimu. Kadangi jos nėra savarankiškos organizacijos, didelę įtaką joms daro motininė organizacija. Ji dažniausiai nurodo akademinės bibliotekos kaip padalinio atskaitomybės formą, priklausomumo lygį, strateginę ir struktūrinę vietą. Akademinės bibliotekos misija ir tikslai turi lygiuotis į motininės organizacijos tikslus. Šie, palyginti su privataus sektoriaus organizacijomis, yra daug sudėtingesni. Matyti, kad bibliotekos nuolat siekia būti tinkamos ir relevančios savo akademinėi bendruomenei. Šis siekis turėtų skatinti biblioteką megzti dialogą su svarbiausiais išoriniais veikėjais, tačiau dažniau pastebima, kad biblioteka savarankiškai imasi formuoti savo vaidmenį.

Kitas įtakos šaltinis kyla bibliotekos išorės aplinkoje už motininės organizacijos ribų: tai sparti informacinių technologijų ir visuomenės skaitymo įpročių kaita, skaitmeninės leidybos populiarėjimas, naujų vadybos praktikų taikymas organizacijose ir t. t. Šie išoriniai veiksniai verčia keisti akademinės bibliotekos darbo praktikas ir vadybos metodus. Vis dažniau minimi bibliotekoms privalomais tampantys strateginiai planai, o iš jų vadovų reikalaujama tvirčiau kovoti dėl bibliotekos matomumo ir finansinės paramos.

Toks spaudimas, kylantis iš skirtingų krypčių, veda link daugialypio akademinės bibliotekos vaidmens formavimo: viena vertus, biblioteka nepalaužia asistuoti motininės organizacijos nariams ir padėti vykdyti viršesniųjų nustatytas misijas, kita

vertus, ji žvelgia plačiau ir renkasi aktyvaus lyderio ir novatoriaus kelią.

Straipsnyje išskirti šie pagrindiniai įvairių mokslininkų nurodomi vaidmenys: biblioteka kaip strateginė partnerė ir bendrų akademinų projektų dalyvė; biblioteka kaip mokslinės komunikacijos proceso lyderė, leideja bei mokslinių duomenų saugotoja. Pagal šią mokslinių tyrimų sintezę galima daryti tokias prielaidas:

- Akademinės bibliotekos vaidmenys yra daugialypiai, nes biblioteką veikia stiprūs išorinės institucinės aplinkos veikėjai, kurie turi įvairius ir dažnai skirtingus lūkesčius. Svarbiausiais išorinės aplinkos veikėjais laikomi universiteto administracija, mokslinis ir pedagoginis personalas.
- Akademinė biblioteka siekia teisėto pagrindo savo veiklai ir naujiems vaidmenims, pati aktyviai modeliuodama savo vaidmenį ir dažnai neatsižvelgdama į įteisinančių veikėjų lūkesčius.
- Akademinė biblioteka vis labiau krypsta nuo tradicinių link naujų vaidmenų ar jų formų, tačiau atsisaikyti tradicinių vaidmenų sudėtinga, nes jie laikomi savaime suprantamais ir yra išsiskiriantys išorinių veikėjų sąmonėje. Dėl to akademinė biblioteka pati bando formuoti išorinių veikėjų lūkesčius ir taip institucionalizuoti naujus vaidmenis.
- Vienas iš būdų, kaip akademinė biblioteka konstruoja savo vaidmenį, – naujų pareigybių kūrimas, leidžiantis įteisinti ekspertines žinias ir plėsti profesijos ribas. Kai prisiimamos naujos pareigos ir atsakomybė, vaidmeniui suteikiamas tvirtas institucionalizuotas pagrindas, kuris ilgainiui tampa savaime suprantamas ir nekvestionuojamas.

LITERATŪRA

BULAJEVA, Tatjana (2005). Aukštojo mokslo internacionalizavimas globalizacijos sąlygomis. *Acta Paedagogica Vilnensia*, t. 14, p. 179–186. ISSN 1392-5016.

CAMPBELL, Nancy F.; WESLEY, Terasa L. (2006). Collaborative Dialogue: Repositioning the Academic Library. *Portal: Libraries and the Academy* [interaktyvus], vol. 6, no. 1, p. 93–98 [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://muse.jhu.edu/journals/portal_libraries_and_the_academy/v006/1.campbell.html>.

CARPENTER, Maria, et al. (2011). Envisioning the Library's Role in Scholarly Communication in the Year 2025. *Portal: Libraries and the Academy* [interaktyvus], vol. 11, no. 2, p. 659–681 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://muse.jhu.edu/journals/portal_libraries_and_the_academy/v011/11.2.carpenter.html>.

CHIWARE, Elisha R. T. (2010). Positioning the Technological University Library in Higher Education and Human Resources Development in Africa. *Library Management* [interaktyvus], vol. 31, no. 6, p. 391–403 [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=0143-5124&volume=31&issue=6&articleid=1864901&show=html>>.

ESTABROOK, Leigh S. (2007). *What Chief Academic Officers Want from Their Libraries: Findings from Interviews with Provosts and Chief Academic Officers* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/publications/whitepapers/Finalreport-ACRLCAOs.pdf>>.

FISTER, Barbara (2010). Critical Assets: Academic Libraries, a View from the Administration Building. *Library Journal* [interaktyvus], May 1, p. 24–27 [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.libraryjournal.com/article/CA6726948.html>>.

GENONI, Paul; MERRICK, Helen; WILLSON, Michele A. (2006). Scholarly communities, e-research literacy and the academic librarian. *The Electronic Library* [interaktyvus], vol. 24, no. 6, p. 734–746 [žiūrėta 2011 m. gegužės 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=0264-0473&volume=24&issue=6&articleid=1581902&show=html>>.

GILMAN, Isaac; KUNKEL, Marita (2010).

From Passive to Pervasive: Changing Perceptions of the Library's Role through Intra-Campus Partnerships. *Collaborative Librarianship* [interaktyvus] 2(1), p. 20–30 [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.collaborativelibrarianship.org/index.php/jocl/article/view/58/40>>.

GLOSIENĖ, Audronė; KRIVIENĖ, Irena (2005). Vilniaus universiteto fakultetų bibliotekų atnaujinimo strategija. *Informacijos mokslai*, t. 33, p. 52–67. ISSN 1392-0561.

GREENSTEIN, Daniel (2010). Strategies for Sustaining the University Library. *Portal: Libraries and the Academy* [interaktyvus], vol. 10, no. 2, p. 121–125 [žiūrėta 2011 m. gegužės 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://muse.jhu.edu/journals/portal_libraries_and_the_academy/v010/10.2.greenstein.html>.

GU, Fang (2010). The Campus-wide Laptop Loan Service and the Library's Role. *Library Management* [interaktyvus], vol. 32, no. ½, p. 6–21 [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=0143-5124&volume=32&issue=1&articleid=1901410&show=html>>.

HARBOE-REE, Cathrine (2007). Just Advanced Librarianship: the Role of Academic Libraries as Publishers. *Australian Academic & Research Libraries* [interaktyvus], vol. 38, no. 1, p. 15–25 [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.alia.org.au/publishing/aarl/38/ARRL.Vol38.No1.2007.pdf>>.

HEMMINGER, Bradley M, et al. (2007). Information Seeking Behavior of Academic Scientists. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* [interaktyvus], 58(14), p. 2205–2225 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ils.unc.edu/bmh/pubs/Information_Seeking_Behavior_of_Academic_Scientists-JASIST-2007.pdf>.

HOUSEWRIGHT, Ross (2009). Themes of Change in Corporate Libraries: Considerations for Academic Libraries. *Portal: Libraries and the Academy* [interaktyvus], vol. 9, no. 2, p. 253–271 [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://muse.jhu.edu/journals/portal_libraries_and_the_academy/v009/9.2.housewright.html>.

HOUSEWRIGHT, Ross; SCHONFELD, Roger C. (2008). *Ithaka's 2006 Studies of Key Stakeholders*

in the Digital Transformation in Higher Education [interaktyvus]. 33 p. [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ithaka.org/ithaka-s-r/research/Ithakas%202006%20Studies%20of%20Key%20Stakeholders%20in%20the%20Digital%20Transformation%20in%20Higher%20Education.pdf>>.

HOUSEWRIGHT, Ross; SCHONFELD, Roger C. (2010). *Faculty Survey 2009: Key Strategy Insights for Libraries, Publishers, and Societies* [interaktyvus]. 35 p. [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ithaka.org/ithaka-s-r/research/faculty-surveys-2000-2009/Faculty%20Study%202009.pdf>>.

KONIECZNA, Jelena (2011b). Lietuvos akademinė bibliotekų reputacijos formavimas ir valdymas: Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas.

KONIECZNA, Jelena (2011a). Akademinės bibliotekos korporatyvinės reputacijos kūrimas: korporatyvinio tapatumo ir įvairzdžio svarba. *Informacijos mokslai*, t. 55, p. 32–51.

LAGE, Kathryn; LOSOFF, Barbara; MANESS, Jack (2011). Receptivity to Library Involvement in Scientific Data Curation: A Case Study at the University of Colorado Boulder. *Portal: Libraries and the Academy* [interaktyvus], vol. 11, no. 4, p. 915–937 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://muse.jhu.edu/journals/portal_libraries_and_the_academy/v011/11.4.lage.html>.

LONG, Matthew P.; SCHONFELD, Roger C. (2010). *Ithaka S+R Library Survey 2010: Insights from U.S. Academic Library Directors* [interaktyvus]. 43 p. [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ithaka.org/ithaka-s-r/research/ithaka-s-r-library-survey-2010/insights-from-us-academic-library-directors.pdf>>.

MACDONALD, Stuart; MARTINEZ-URIBE, Luis (2010). Collaboration to Data Curation: Harnessing Institutional Expertise. *New Review of Academic Librarianship* [interaktyvus], 16:S1, p. 4–16 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13614533.2010.505823>>.

MCNICOL, Sarah (2005). The Challenges of Strategic Planning in Academic Libraries. *New Library World* [interaktyvus], vol. 106, no. 1218/1219, p. 496–509 [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=0307-4803&volume=106&issue=11&articleid=1529668&show=html>>.

NICHOLSON, Shawn W.; BENNETT, Terrence B. (2011). Data Sharing: Academic Libraries and the Scholarly Enterprise. *Portal: Libraries and the Academy* [interaktyvus], vol. 11, no. 1, p. 505–516 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://muse.jhu.edu/journals/portal_libraries_and_the_academy/v011/11.1.nicholson.html>.

OGBURN, Joyce L. (2010). The Imperative for Data Curation. *Portal: Libraries and the Academy* [interaktyvus], vol. 10, no. 2, p. 241–246 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://muse.jhu.edu/journals/portal_libraries_and_the_academy/v010/10.2.ogburn.html>.

PARK, Ji-Hong; SHIM, Jijoung (2011). Exploring How Library Publishing Services Facilitate Scholarly Communication. *Journal of Scholarly Publishing* [interaktyvus], October 2011, p. 76–89 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://muse.jhu.edu/journals/journal_of_scholarly_publishing/v043/43.1.park.html>.

PINTO, Maria (2010). Spanish Faculty Preferences and Usage of Library Services in the Field of Science and Technology. *Portal: Libraries and the Academy* [interaktyvus], vol. 10, no. 2, p. 215–239 [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://muse.jhu.edu/journals/portal_libraries_and_the_academy/v010/10.2.pinto.html>.

POCIŪTĖ, Birutė (2005). Pagrindinė akademinės bendruomenės vertybė – kokybės kultūra. *Acta Paedagogica Vilnensia*, t. 15, p. 188–196. ISSN 1392-5016.

RODWELL, John; FAIRBAIRN, Linden (2008). Dangerous Liaisons? Defining the Faculty Liaison Librarian Service Model, its Effectiveness and Sustainability. *Library Management* [interaktyvus], vol. 29, no. ½, p. 116–124 [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=0143-5124&volume=29&issue=1&articleid=1641759&show=html>>.

SCHWARTZ, Charles A. (2007). The University Library and the Problem of Knowledge. *College & Research Libraries* [interaktyvus], May 2007, p. 238–244 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://cr.l.acl.org/content/68/3/238.full.pdf>>.

The Future of Research and the Research Library: A Report to DEFF Denmark's Electronic Research Library (2009). [interaktyvus]. ISBN 978-87-92057-82-2 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.deff.dk/fileadmin/user_upload/

dokumenter/DEFF/Publikationer/Andre_rapporter/The_Future_of_Research_and_the_Research_Library.pdf>.

THOMAS, Sarah E. (2006). Publishing solutions for contemporary scholars: the library as innovator and partner. *Library Hi Tech* [interaktyvus], vol. 24 no. 4, p. 563–573 [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/9209/1/thomas_final_web.pdf>.

WEBER, Michael A.; FLATLEY, Robert (2006). What Do Faculty Want?: a Focus Group Study of Faculty at a Mid-sized Public University. *Library Philosophy and Practice* [interaktyvus], vol. 9, no. 1, p. 1–8 [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per in-

terneta: <<http://www.webpages.uidaho.edu/~mbolin/weber-flatley.htm>>.

WILSON, Sally; MCCARTHY, Graham (2010). The Mobile University: from the Library to the Campus. *Reference Services Review* [interaktyvus], vol. 38, no. 2, p. 214–232 [žiūrėta 2011 m. gegužės 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=0090-7324&volume=38&issue=2&articleid=1858840&show=html>>.

XIA, Jingfeng (2009). Library Publishing as a New Model of Scholarly Communication. *Journal of Scholarly Publishing* [interaktyvus], vol. 40, no. 4, p. 370–383 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://muse.jhu.edu/journals/journal_of_scholarly_publishing/v040/40.4.xia.html>.

DIFFERENT ACADEMIC GROUPS' APPROACH TO THE ROLE OF ACADEMIC LIBRARIES: SYNTHESIS OF RESEARCHES

Simona Petraitytė

S u m m a r y

The aim of the study was to reveal the roles attached to academic libraries by the academic groups that have a direct impact on academic libraries' strategy and policy formation, i. e. university administration and faculty, and how academic libraries themselves view their role in their parental institutions.

The synthesis of researches published in international journals in the latter years helped to reveal that an academic library positions itself as a valuable coworker, as a leader of the scholarly communication process, as a publisher and curator of scholarly data. However, one can clearly see that the academic community's attitude towards the role of an academic library doesn't always conform with the role the li-

brary seems to communicate. The library is still very important for scholars, teachers and administrators; nevertheless, they give priority to a slightly different role of the library.

In summary, some assumptions about the role of academic libraries emerge. An academic library shifts more from traditional to new role, but this shift is difficult, because the traditional role is strongly fixed and taken for granted, whereas the new roles need legitimation. One of the ways a library constructs its role is through establishing new positions and expert knowledge. In this way, the new role gets a stable institutionalized basis which in the course of time becomes taken for granted and unquestionable.